

Гріньова Ольга Михайлівна
Кандидат психологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка
Київ

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЕКТУВАННЯ
ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ
КРИЗИ**

На сучасному етапі становлення Української держави надзвичайно складна суспільно-політична ситуація, економічна криза зумовлює кризу соціальну, яку переживає на особистісному рівні кожен громадянин. Соціальна нестабільність, переживання значними верствами населення країни, невпевненості у своєму майбутньому, соціальної незахищеності зумовлюють становлення ряду негативних особистісно-емоційних утворень, зокрема тривожності, пригніченості, обмеження часової транспективи, негативну динаміку системи ціннісно-сміслових орієнтацій та ін. За таких умов процес продуктивної побудови сучасними українцями свого життєвого шляху надзвичайно ускладнюється.

Вивченню проблеми побудови особистістю свого життєвого шляху приділяється значна увага у різних напрямках зарубіжної психології. У психоаналізі значна увага приділяється підсвідомим детермінантам життєвого шляху людини (З.Фрейд), індивідуації й осмислення самості (К.-Г.Юнг), формування альтруїстичного чи гуманістичного способу життя (А.Адлер, Е.Фромм). У гуманістичній психології (А.Маслоу, К.Роджерс) підкреслено нерозривний взаємозв'язок продуктивної побудови людиною власного існування та її особистісного зростання, самоактуалізації. Представники екзистенціалізму підкреслили виключну роль самодетермінації особистості, екзистенціалів особистісної свободи й відповідальності як механізмів проектування життєвого шляху (С.Кьєркегор, Р.Мей, Ж.-П.Сартр та ін.).

В.Франкл осмислення і побудову особистістю життєвого шляху пов'язував з феноменом життєвої напруги. Згідно з дослідником, життя людини у економічно розвиненому суспільстві проходить на низькому рівні життєвої енергії. Тому сучасна особистість часто не має достатніх внутрішніх ресурсів для успішної самореалізації.

Подальший розвиток досліджень проблеми проектування життєвого шляху представлено у дослідженнях представників діяльнісно-особистісного й особистісного підходів (К.О.Абульханова-Славська, Б.Г.Анан'єв, В.А.Петровський, С.Л.Рубінштейн та ін.). Дослідники підкреслили нерозривний взаємозв'язок проектування особистістю свого життєвого шляху та її самовизначення. Особливості життєвих рішень, виборів й самовизначення особистості у процесі проживання нею різних віх життєвого шляху, набутий життєвий досвід зумовлюють специфіку становлення її життєвого світу як способу життєконструювання. П.П.Горностай, Т.М.Титаренко підкреслили неоднозначність впливу соціальних криз на становлення життєвого світу особистості. З одного боку, згідно з П.П.Горностаєм, в умовах проживання життєвої кризи часто відбуваються значні деформації життєвого світу особистості або навіть його руйнація. Згідно з Т.М.Титаренко, кризові ситуації життя особистості часто зумовлюють зміну її життєвого задуму, способу життя у цілому, значні зміни життєвого часу й простору. Однак ці зміни можуть бути і конструктивними: переоцінка особистістю системи власних цінностей зумовлює активізацію її смисложиттєвих орієнтацій і, як наслідок, активізацію особистісно-духовного зростання людини у цілому. Згідно з О.І.Логіною, у кризових умовах відбувається звуження життєвої транспективи особистості, зокрема - модусу майбутнього, критерієм оцінки значущості й особливостей кризової ситуації є суб'єктивно значущі події, об'єктивність аналізу особистістю кризової ситуації у цілому та зумовлених нею власних життєвих труднощів значною мірою обумовлюється розвитком рефлексії.

Самовизначення особистості, конструювання на цій основі життєвого світу людини, визначення стратегічних цілей життя зумовлюють формування у неї життєвих стратегій. В умовах суспільства, що переживає економічну кризу, загострення потреб особистості у матеріальному благополуччі, соціальній захищеності часто призводить до формування життєвих стратегій, заснованих на егоцентричних цінностях. А це, у свою чергу, часто зумовлює гальмування життєвої самореалізації. Згідно з Е.Фроммом, егоцентрична життєва стратегія або спосіб життя “мати” відображає споживацьке ставлення особистості до світу, спрямованість на досягнення переважно матеріальних благ. Т.Є.Резнік і Ю.М.Резнік також виділили егоїстичні (життєвого благополуччя, життєвого успіху) і альтруїстичний (життєвої самореалізації) типи життєвих стратегій. У роботах сучасних психологів (Н.Л.Бикова, Д.А.Красило) підкреслюється неоднозначність динаміки феноменів самовизначення, життєвих планів, стратегій і самоздійснення особистості в умовах кризового суспільства. Згідно з дослідниками, переживання особистістю соціальної кризи як невпевненості у можливостях власної самореалізації призводить до гальмування проектування власного життя у модусі майбутнього життєвої транспективи і, як наслідок, гальмування активності особистості з досягнення перспективних життєвих цілей у теперішньому. Водночас проживання особистістю кризових станів зумовлює значні зміни її “Я-концепції”, світогляду і, як наслідок, зміни ставлення до себе й оточуючого світу, переосмислення свого життя. Активізація ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій, усвідомлення необхідності прийняття виключно на себе відповідальності за процес і результати власного життя в умовах соціальної кризи зумовлює перебудову людиною свого життя на засадах свідомості, особистісної свободи, відповідальності й суб’єктності, а це, в свою чергу, сприяє зростанню продуктивності самореалізації людини.